Βουργουνδοί, Καταλανοί, Λομβαρδοί:

Επικεφαλής Βουργουνδών, ο Όθων ντε λα Ρος (De la Roche) έφθασε στην Αθήνα το 1205. Η Αττική του είχε παραχωρηθεί από τον Φράγκο αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης, Βαλδουίνο, ως «Μεγαλοκυράτο» (καθόσον ο Ρος ήταν Μέγας Κύρης). Εγκαταστάθηκε στην Ακρόπολη που διαρρυθμίστηκε κατάλληλα. Ηγεμόνευσε είκοσι χρόνια (ως το 1225), μάλλον δεν του άρεσε η κατάσταση και σηκώθηκε κι έφυγε μαζί με όλη του την οικογένεια. Άφησε το «Μαγαλοκυράτο» στον ανιψιό του, κάτοχο της μισής Βοιωτίας. Μετά από πολλές περιπέτειες που συνήθως οι κάτοικοι πλήρωναν, ο νέος Κύρης έγινε Δούκας της Αθήνας Γκουίντο Α' (1225 – 1263). Τον διαδέχτηκαν οι Ιωάννης (1263 – 1280), Γουλιέλμος (1280 – 1287) και Γκουίντο Β' (1287 – 1308) που πέθανε άτεκνος. Για τρία χρόνια, το Δουκάτο πέρασε στα χέρια διαφόρων «επιτηρητών». Έπειτα, κατέφθασαν οι Καταλανοί.

Όταν στα 1301 άνοιξε μέτωπο στη Μ. Ασία, με την εμφάνιση των Οθωμανών, η Βυζαντινή αυτοκρατορία βρήκε την εύκολη λύση να προσλάβει την Καταλανική Εταιρεία μισθοφόρων για την άμυνά της (1302). Δυο χρόνια αργότερα, οι Καταλανοί αποφάσισαν να στήσουν δικό τους κράτος, δεν τα κατάφεραν στη Μ. Ασία και ξεκίνησαν επιδρομές στη Θράκη και τη Μακεδονία (1305 - 1307). Στα 1311, κατέβηκαν νοτιότερα. Στη μάχη του Κηφισού (1311), νίκησαν τους Φράγκους, κυρίευσαν την Αθήνα κι εγκαταστάθηκαν εκεί για 75 χρόνια, ώσπου τους έδιωξαν οι Ατζαγιόλι, που επανασυνέστησαν το δουκάτο (1387).

Η ιστορία της οικογένειας των Ατζαγιόλι ξεκινά από την περιοχή της Λομβαρδίας, στη σημερινή Βόρεια Ιταλία. Το 1160, εγκαταστάθηκαν στη Νάπολη και στη Φλωρεντία, όπου, από το 1260 ως την ώρα που οι Μέδικοι επικράτησαν εκεί, διαδραμάτιζαν ηγεμονικό ρόλο.

Επί φραγκοκρατίας στην Ελλάδα, ο βασιλιάς της Νάπολης, Ροβέρτος, είχε αποκτήσει και τον τίτλο του πρίγκιπα της Αχαΐας κι αισθανόταν βαθιά υποχρεωμένος στον τότε (γύρω στα 1340) αρχηγό των Ατζαγιόλι, Νικόλαο. Του έκανε δώρο το κάστρο του Ακροκορίνθου.

Οι Ατζαγιόλι βρέθηκαν στην Ελλάδα. Πενήντα χρόνια αργότερα, κληρονομούσαν το δουκάτο της Αθήνας, μαζί με τη Θήβα και τη Λιβαδειά. Η ιστορία τους είναι γεμάτη ίντριγκες, δολοφονίες, προδοσίες και απιστίες.

Στις τελευταίες πράξεις του δράματος, η δούκισσα Κιάρα, χήρα του Νέριου Φραγκίσκου, δε δίστασε να δολοφονήσει το ανήλικο παιδί της προκειμένου να κάνει δώρο το δουκάτο στον Λατίνο εραστή της, Βαρθολομαίο Κονταρίνι, που μόλις είχε απαλλαγεί από τη γυναίκα του, δηλητηριάζοντάς την.

Το πράγμα παράγινε και κάποιοι Αθηναίοι πρόκριτοι έστειλαν πρεσβεία στον Μωάμεθ Β' τον Πορθητή, που από το 1453 είχε κυριεύσει την Κωνσταντινούπολη. Του ζήτησαν να βάλει κάποια τάξη στην όλη κατάσταση.

Ο Μωάμεθ γνώριζε τους Ατζαγιόλι κι απ' την καλή κι απ' την ανάποδη. Κυρίως από την ανάποδη, καθώς ο γιος του πεθαμένου τότε δούκα Αντώνιου, ο γλυκός Φραγκίσκος, ήταν αυτός που ομόρφαινε τις νύχτες του Κατακτητή. Δε δυσκολεύτηκε να επιβάλει τον άλλοτε ερωμένο του, νέο δούκα της Αθήνας με το όνομα Φραγκίσκος Β'.

Ο τελευταίος Δούκας της Αθήνας:

Στα 1455, οι Αθηναίοι πανηγύριζαν, καθώς υποδέχονταν τον νέο δούκα τους. Το δουκάτο αποκτούσε ηγεμόνες τον όμορφο Φραγκίσκο Β' και την πανέμορφη γυναίκα του, Ασανίνα, την χιλιοτραγουδισμένη Μουχλιώτισσα. Πανέμορφα ήταν και τα δυο παιδάκια τους, ο Ματθαίος και ο Ιάκωβος, αλλά για τους Αθηναίους η ύπαρξή τους πιστοποιούσε ότι ο νέος δούκας, παρά τις φήμες, δεν είχε απεμπολήσει την ανδρική του φύση.

Η Αθήνα άλλωστε, από το 1416, επί εποχής Μωάμεθ Α΄, πριν ακόμα να πέσει η Πόλη, τελούσε κάτω από την επικυριαρχία του εκάστοτε σουλτάνου. Φυσικό ήταν να θέλει ο Μωάμεθ Β' να έχει εκεί ηγεμόνα κάποιον έμπιστό του. Αν αυτός υπήρξε και ερωμένος του, δικό τους πρόβλημα.

Ολόκληρος ο κόσμος, όμως, γκρεμιζόταν γύρω τους. Μικρές εστίες έμεναν στα Βαλκάνια αλώβητες από την οθωμανική λαίλαπα. Ανάμεσα σ' αυτές ήταν και ο Μιστράς, όπου οι τελευταίοι Παλαιολόγοι συμπεριφέρονταν απερίσκεπτα. Και το δουκάτο της Αθήνας

βρισκόταν πάνω στον φυσικό δρόμο που οδηγούσε στον Μιστρά, από τη Θεσσαλία, όπου στάθμευαν τα στρατεύματα του Ομάρ, γιου του Τουραχάν που το 1446 είχε επίσης εισβάλει στον Μοριά.

Ο Μωάμεθ ο Πορθητής δεν είχε κανένα πρόβλημα να πάρει την Αθήνα, όπου η ευφορία κράτησε λιγότερο από έναν χρόνο. Οι ορδές του Ομάρ μπήκαν στην Αττική στις 4 Ιουνίου του 1456: Γκρέμισαν, έκαψαν, έσφαξαν, βίασαν. Οι Οθωμανοί άλλωστε ήρθαν οργανωμένοι. Κουβαλούσαν μαζί τους σάκους για τα λάφυρα, σχοινιά για να δένουν τις παρθένες και τα μικρά αγόρια και παλούκια για τον αργό θάνατο, όποιου αντιστεκόταν και συλλαμβανόταν ζωντανός.

Ο Φραγκίσκος Β' με την Ασανίνα, τα παιδιά τους και τη φρουρά του, οχυρώθηκαν στην Ακρόπολη. Οι Οθωμανοί ασχολήθηκαν μαζί τους όταν σίγασε το όργιο της λεηλασίας. Όλοι οι Αθηναίοι που έμεναν στα Σεπόλια, πουλήθηκαν δούλοι στην Ασία. Φανατικοί μωαμεθανοί δολοφονούσαν όποιον ιερωμένο, ορθόδοξο ή καθολικό, έβρισκαν μπροστά τους. Ο μητροπολίτης Ισίδωρος διέφυγε στην Τήνο. Ο ηγούμενος της Καισαριανής τα βρήκε με τους εισβολείς.

Λεγόταν Καισάριος κι έδωσε το όνομά του στο μοναστήρι και την γύρω περιοχή, ισχυρίζεται ο Αθηναίος ιστορικός Διονύσιος Σουρμελής, αν και η μονή είχε πίσω της τουλάχιστον δυο αιώνων ιστορία. Παρακολουθούσε τους Οθωμανούς να πολιορκούν την Ακρόπολη και τον Φραγκίσκο να αμύνεται σθεναρά επί δυο ολόκληρα χρόνια.

Ήταν το 1458 κι ο Ομάρ βιαζόταν να τελειώνει με την Αττική, όχι μόνον επειδή αντικειμενικός του σκοπός ήταν το δεσποτάτο του Μιστρά αλλά και γιατί έμαθε ότι ο σουλτάνος σκόπευε να επισκεφτεί την πόλη. Δε γινόταν να τον υποδεχτεί με τους Φράγκους του Ατζαγιόλι στον Ιερό Βράχο. Ο ηγούμενος της Καισαριανής ανέλαβε τη διαμεσολάβηση.

Τα χρόνια της τουρκοκρατίας:

Τα κλειδιά του φρουρίου της Ακρόπολης προσφέρθηκαν στον Ομάρ από τον ίδιο τον ηγούμενο μέσα σε χρυσό δίσκο. Ο Φραγκίσκος, η Ασανίνα, τα παιδιά τους κι η φρουρά τους έφυγαν ανενόχλητοι στη Θήβα. Όταν ο Μωάμεθ Β' επισκέφτηκε για πρώτη φορά την Αθήνα, όχι μόνο τη βρήκε ολόκληρη οθωμανική κτήση αλλ' είχε και την ευχαρίστηση να δεχτεί από τον ηγούμενο τα κλειδιά της πόλης. Με χαρά επικύρωσε τα προνόμια και την απαλλαγή του μοναστηριού από τους φόρους, όπως ο Ομάρ είχε υποσχεθεί στον ηγούμενο. Ο Μωάμεθ πρόφτασε τον Φραγκίσκο Ατζαγιόλι στη Θήβα κι έβαλε να τον σκοτώσουν.

Μετά την τουρκική κατάκτηση, οι Ατζαγιόλι της Αττικής σκόρπισαν και οδηγήθηκαν στην παρακμή. Στα 1827, ο Γάλλος Πουκβίλ συνάντησε τον τελευταίο της οικογένειας να σέρνει ένα γαϊδουράκι φορτωμένο σταφύλια. Λεγόταν Νέριος Ατζαγιόλι και ήταν αγρότης. Στη Φλωρεντία, η οικογένεια έσβησε στα 1834.

Με την υποταγή στους Τούρκους, όσοι από τους Έλληνες είχαν περιουσίες και μπορούσαν να φύγουν, μετανάστευσαν στο εξωτερικό. Οι υπόλοιποι προσπάθησαν να οργανωθούν. Μετά τις πρώτες σφαγές και το πλιάτσικο, τα τουρκικά στρατεύματα στρέφονταν σε νέους τόπους. Πίσω τους έμεναν οι αγάδες και κάμποσοι απαραίτητοι με τις οικογένειές τους. Η συγκατοίκηση γινόταν αναπόφευκτη αλλά στην ελληνική πλευρά υπήρχαν εγγράμματοι προηγμένοι και με μακριά παράδοση στην άσκηση της εξουσίας. Πρώτο τους μέλημα ήταν η επιβίωση. Ο ιστορικός Δημήτριος Καμπούρογλου περιγράφει, τι έγινε στην Αττική:

«"Ανεύρομεν το κυριώτατον σημείον της υπεροχής ημών επί των κατακτητών° κατανοήσομεν τί κυρίως είναι ο αγάς, όπως επωφεληθώμεν του μειονεκτήματος αυτού", συνεβούλευσεν η φωνή της φρονήσεως. Το ζητούμενον ευρέθη: ο Αγάς ήτο βλαξ. Μεγάλη η ως εκ τούτου προσγενομένη τοις Έλλησι ωφέλεια° καθότι εάν δεν είχον πλέον ούτοι πεποίθησιν εις εαυτούς, είχον εφεξής πεποίθησιν εις την βλακείαν των αρχόντων αυτών...».

Σιγά σιγά, η άσκηση της διοίκησης πέρασε σε ελληνικά χέρια. Έπεισαν τον αγά ότι δεν είχε λόγο να ασχολείται με τόσο βαρετά θέματα και προσφέρθηκαν να τον απαλλάξουν. Κοντά στην εκκλησιαστική ιεραρχία που παρέμεινε ελληνική, αναπτύχθηκε το ιδιότυπο καθεστώς της ελληνικής διοίκησης «στο όνομα του αγά», καθώς προκαλούσε τεράστια έκπληξη, αν τύχαινε να ξέπεφτε στο αξίωμα κάποιος με κοινό έστω μυαλό. Αυτή η ασύλληπτη διαφορά νοημοσύνης διατηρήθηκε αναλλοίωτη στο πέρασμα των αιώνων κι έφτασε, στα χρόνια της επανάστασης, να προσφέρει ανεκτίμητες υπηρεσίες στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα: Μάνη, Καλαμάτα, Λιβαδειά, ακόμη κι η Τριπολιτσά έπεσαν σε ελληνικά χέρια, χάρη στη βεβαιωμένη ηλιθιότητα των Τούρκων αφεντάδων.

Η ελληνική γλώσσα παρέμεινε γλώσσα της εκκλησίας και της ορθοδοξίας, με αποτέλεσμα να ταυτιστεί προοδευτικά η εθνική με τη θρησκευτική συνείδηση. Δημιουργήθηκαν έτσι, τα πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας, τρεις κατηγορίες πολιτών: Των μουσουλμάνων που, Οθωμανοί ή όχι, αποτελούσαν την κρατούσα τάξη. Των Ελλήνων ορθοδόξων, που αναγνωρίζονταν από τους Τούρκους «βασίλειον έθνος» με δικαίωμα να εκπροσωπείται και να εκπροσωπεί και όλους τους άλλους ομόδοξους. Η τρίτη κατηγορία περιελάμβανε τους υπόλοιπους.

Οι διωγμοί, ο κεφαλικός φόρος, το παιδομάζωμα ποτέ δεν έλειψαν. Ούτε οι βίαιοι εξισλαμισμοί όπως και οι εθελοντικές ομαδικές προσχωρήσεις στη μουσουλμανική θρησκεία προκειμένου οι ραγιάδες να βρουν την ησυχία τους. Όμως, η εθνική συνείδηση διατηρήθηκε σχεδόν αναλλοίωτη.

Στα τέλη του ΙΗ' αιώνα, οι Έλληνες άρχοντες της Αθήνας κυκλοφορούσαν με τουρκικά ρούχα και οι Τούρκοι κάτοικοί της ένιωθαν Έλληνες. Όμως η Αττική παρέμενε επαρχία. Στα 1833, είδε να αναπτύσσεται στο έδαφός της η νέα πρωτεύουσα του νεαρού ελληνικού κράτους, η Αθήνα.

Καταστροφές και ερήμωση:

Οι Τούρκοι πήραν την Κρήτη (1669) στα χρόνια του σουλτάνου Μωάμεθ Δ' (1648 - 1687). Προσπάθησαν και στην Αυστρία. Ο Μεγάλος Βεζίρης Καρά Μουσταφά έφτασε μπροστά στη Βιέννη και την πολιόρκησε (1682) χωρίς να επιχειρήσει έφοδο, περιμένοντας να πέσει από την πείνα. Όμως, έσπευσαν οι Πολωνοί σύμμαχοι των Αυστριακών και διέλυσαν τους πολιορκητές (1683). Ο Καρά Μουσταφά ξέφυγε στην Κωνσταντινούπολη, όπου τον περίμενε ο δήμιος του σουλτάνου.

Οι Βενετσιάνοι θέλησαν να επωφεληθούν. Ο Φραγκίσκος Μοροζίνι κυρίευσε την Πρέβεζα και το κάστρο της Κορώνης, σφάζοντας την εκεί τουρκική φρουρά (1684). Πέρασε διασχίζοντας όλη την Πελοπόννησο και ξεσήκωσε τους Έλληνες σε μιαν ακόμα επανάσταση. Στις 20 Σεπτεμβρίου του 1687, πολιόρκησε την Αθήνα. Μια οβίδα του τίναξε τον Παρθενώνα στον αέρα (26 Σεπτεμβρίου). Στις 28, οι Βενετσιάνοι πήραν την πόλη και κάλεσαν σε

επανάσταση και τους Στερεοελλαδίτες. Σύλησαν αρχαιότητες κι άφησαν τους επαναστάτες της Στερεάς στο έλεος του τουρκικού λεπιδιού. Στις 9 Απριλίου του 1688, μόλις έξι μήνες μετά την κατάληψη της πόλης, η Αθήνα ερήμωσε καθώς, μαζί με τους Βενετσιάνους, την εγκατέλειψαν και οι Αθηναίοι. Έφυγαν στην Πελοπόννησο. Για τρία χρόνια, ψυχή δεν περπατούσε στην άλλοτε κραταιά και πολυάνθρωπη πόλη.

Με ενέργειες του πατριαρχείου, η Υψηλή Πύλη αμνήστευσε τους φυγάδες Αθηναίους και τους κάλεσε να επιστρέψουν στα σπίτια τους (1891). Λίγοι γύρισαν. Οι πολλοί έμειναν σε άλλα μέρη, στη Ζάκυνθο κυρίως. Όμως, η «μαγιά» απέδωσε. Έναν αιώνα αργότερα, η Αθήνα ανακαλύφθηκε ξανά από τους ξένους, εραστές του αρχαιοελληνικού κάλλους.

Στα 1799, ο Τόμας Μπρους κόμης Έλγιν (1766 – 11841) έφθασε στην Κωνσταντινούπολη, πρεσβευτής της Βρετανίας. Έκανε μια εκδρομή στην Αθήνα κι ανέβηκε στην Ακρόπολη που του γυάλισε. Εξασφάλισε άδεια των τουρκικών αρχών κι άρχισε να ξηλώνει καθετί που του φάνηκε ότι είχε αξία: Αγάλματα των αετωμάτων του Παρθενώνα, τις καλύτερες μετόπες, μια από τις Καρυάτιδες, πλάκες από τον ναό της Απτέρου Νίκης, το άγαλμα του Διονύσου και άλλα, συνολικά 253 πολύτιμα κομμάτια. Τα φόρτωσε σε πλοία, τού καταστράφηκαν κάμποσα αλλά τα πολλά τα μετέφερε στην Αγγλία. Η βρετανική κυβέρνηση τα αγόρασε για 35.000 λίρες. Πάνω από δυο αιώνες τώρα, κοσμούν το Βρετανικό μουσείο.

Στα 1801, έφτασαν στην Αθήνα ο Άγγλος αρχαιολόγος Έντουαρντ Ντόντουελ (1767 – 1832) παρέα με τον Ιταλό ζωγράφο Πομάρντι. Ζωγράφισαν χίλιους πίνακες με ελληνικά θέματα κι έκαναν ανασκαφές σχηματίζοντας πλούσια συλλογή (βρίσκεται στο μουσείο του Μονάχου). Ο Ντόντουελ συνέγραψε και σπουδαία «Αρχαιολογική και Τοπογραφική περιήγηση της Ελλάδας, 1801 – 1806)».

Ο Γάλλος Φραγκίσκος Ρενέ, υποκόμης ντε Σατομπριάν (1768 – 1848), ήταν από τους λίγους αρχαιολάτρες φιλέλληνες που επισκέφτηκε την Αθήνα χωρίς να φύγει με σουβενίρ κάποια καλά κομμάτια στις βαλίτσες του. Και, ως υπουργός Εξωτερικών της Γαλλίας, έκανε τα πάντα για να βοηθηθεί η Ελλάδα, στην επανάσταση. Ένας κεντρικός δρόμος της Αθήνας φέρει το όνομά του.

Ο Βρετανός Τζορτζ Γκόρντον Νόελ λόρδος του Μπάιρον ή, για τους Έλληνες, ο λόρδος Βύρων (1788 – 1824), ήταν 21 χρόνων, το 1809, όταν έκανε το μεγάλο ταξίδι. Ξεκίνησε από την Πορτογαλία, γύρισε την Ισπανία, γνώρισε τη Μάλτα, πέρασε στην Ιταλία κι από εκεί στην Πάτρα, ανέβηκε στο Τεπελένι όπου φιλοξενήθηκε για λίγο στην αυλή του Αλή πασά κι

από εκεί, συνεχίζοντας την περιπλάνησή του, πέρασε από την Αθήνα, όπου τον φιλοξένησε ο πρόξενος της Αγγλίας, Μακρής.

Οι οκτώ εβδομάδες που πέρασε στην Αθήνα, ήταν οι πιο θυελλώδεις της ζωής του, καθώς γνώρισε κι ερωτεύτηκε την κόρη του πρόξενου, την μόλις 13 χρόνων Τερέζα Μακρή. Φεύγοντας, της χάρισε το μετέπειτα πασίγνωστο ποίημά του «Η κόρη των Αθηνών». Κατέληξε στην Κωνσταντινούπολη. Η Τερέζα ευτύχησε να παντρευτεί, το 1829, έναν άλλον φιλέλληνα, τον Τζακ Μπλακ. Πέθανε σε βαθιά γεράματα, στα 1875.

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 19.3.2010)